

Kompár-Römer Judit:

A magyarpalatkai cigányzenészek örökítő munkája

I. rész

Zenélni minden időben külön dolog volt. Bizonyos korszakokban szégyenletes, megalázó, tisztességtelen foglalkozás, másokban kiváltság, tiszteletet érdemlő hivatás. Bármely megítéléstől függetlenül azonban a zenetörténet során folyamatosan változó divatok zenei igényei komoly feladat elé állítják a zenélni kívánókat, a hallgatói / piaci elvárások mindennemű esztétikai és művészi igényességtől elvonatkoztatva jelentkeznek, korlátozva a művészi, előadói szabadságot, értékképviselést, hagyományt. Ezért a különböző korok más és más társadalmi csoportokat tesznek zenésszé. Ezek közül nagy jelentőséggel bír a 18-20. században zenészként élő cigányok etnikuma.

Cigányzenészek

„Azok, akik foglalkozásszerűen másoknak zenélnek, ősidőktől fogva a társadalom periferiájáról, lenézett szegények, vagy egyenesen idegenek közül kerülnek ki. ... Eredetileg idegenek maguk a cigányzenészek is, kik, mint ismeretes, nemcsak Magyarországon váltak a hangszeres zene örököseivé és művelőivé, hanem ugyanilyen mértékben Romániában, a Balkánon, Törökországban, kisebb mértékben még sok helyen máshol is.”¹

A magyarpalatkai zenészek – úgy, ahogy a huszadik századtól az egész magyar nyelvterületen – szintén periferián élő – cigány – csoportból váltak ki. Ezek a cigányok magyar cigányok, azaz romungrók², a cigányok első hullámában érkezett, ennek okán legjobban beilleszkedett csoportja, akik a cigány nyelvet már szinte nem is beszélik. A zenész mesterség cigány kézre kerülése távoli gyökerekre vezethető vissza.³

Testi és mentalitásbeli adottságaik: testalkatuk, laza tónusú ízületeik és izomrendszerük, jó hallásuk és tapintásuk, ritmusérzékük, speciális memóriájuk nagyban

¹ Sárosi Bálint, 1996., 13-14.o.

² Könczei Csongor, 2009., 3.o.

³ A zenész mesterség cigány kézre kerülésének rövid története; Lásd: Mellékletek

hozzájárul rátermettségekhez. Az általuk hangszerkezelésben használt mozgástevékenységek (motoros képességek) örökölhetőek és tanulhatóak, a cigányzenészek speciális szakmai, családi és együttélési közösségében pszichikai, biológiai és szociális úton is integrálódnak. Fontos továbbá magas fokú magatartáskoordinációjuk, mely az állandóan változó környezethez történő alkalmazkodásukat, viselkedésüket, illetve cselekvéseik összességének eredményességét teszi lehetővé.⁴

Tanulási folyamat

A cigányzenészek saját gyermekeik hangszeritanítását nagyjából hasonló módon eszközölték. A hangszerválasztás a következők szerint alakulhatott:

- vagy apja hangszerén kezdett el tanulni,
- vagy amit ő, esetleg apja szeretett volna,
- vagy amire apja bandájában szükség volt,
- vagy pedig bőgőzni kezdett, majd kontrázott, végül hegedült, ha eljuttatták odáig képességei és szorgalma.

Különösebb előképzésről nem sokat szólnak a cigányok, bár ez fakadhat némi büszkeségből is (nem kellett sok gyakorlás, hogy bandába állhassanak), de tény, hogy tudásuk legjavát autodidakta módon, gyakorlatban sajátították el. Néhány dallam ismeretével már vitték őket magukkal a különböző táncalkalmakra, egész kicsi koruktól (öt-hat évesen) beállították a zenekarba. (Számptalan történet szól a „cigánypad” alatt alvó gyermekzenészekről.) Tizenkét-tizenöt éves korukra már pénzért muzsikálhattak, kisebb táncalkalmakat egyedül (másik prímás, vagy kontrás nélkül) is elvállaltak. Így nem csupán a hangszeres tudást és dallamanyagot, hanem a zenész mesterséget – annak viselkedés- és normarendszerével, életformájával együtt – gyakorlati síkra emelve, teljes egészében – azaz szocializáció⁵ útján – sajátíthatták el. Többnyire minden zenész tudott

⁴ A motoros képességekről; Lásd: Mellékletek

⁵ „A szocializációt olyan társadalmi és kulturális folyamatnak tekintjük, melynek során a résztvevők egymással interakcióban, tehát egymás felé irányuló – viselkedésben és szóban közvetített – aktivitások összességében állnak. Az interakció során egy adott kultúrába/társadalomba belenövekvő, beletanuló személy az aktivitások során mintákat, normákat tapasztal, melynek hatására személyisége, viselkedése úgy alakul, hogy az megfeleljen az adott csoport vele szemben támasztott elvárásainak. Az ilyen társas kölcsönhatások útján való „ismeretszerzést” nevezi a szociológia szociális (modell-, vagy mintakövető) tanulásnak, ami által az egyén a társadalom számára hasznos, de legalábbis elfogadható tudásra, képességre és állapotra tesz szert...A szocializációs folyamat során belsővé válnak a viselkedést szabályozó normák. Ennek révén a szerep én-azonos magatartássá válik, s nem a köznapi értelmű *tettetést, megjátszást* jelenti.” (Varga Sándor, 2009., 7.o.)

kísérőhangszereken játszani, ez egyrészt a tanulási folyamatból fakad, másrészt bizonyos helyzetekben szükségessé válhatott hangszercsere, kiegészítés vagy hiánypótlás, nem beszélve az érdeklődésről, miszerint minden zenész vágyik más hangszereken is játszani.

Nagyon fontos az autodidakta, hallás utáni tanulás ténye, ugyanis mivel ezzel a módszerrel dolgoznak kisgyermek koruktól, így a későbbiekben is ez lesz az automatikus tanulási módszer. (Egyébként is az utánzásos tanulás a legösztönösebb.) Az autodidakta zenészekről általában elmondható, hogy sokkal jobb a zenei memóriájuk, ezáltal sokkal fogékonyabbak a zenére, muzikálisabbak, befogadóbbak, hamarabb tanulnak (amint egy érzékszerv hiányát vagy gyenge működését más érzékszervek intenzívebb működése igyekszik kiegészíteni). Ez a képességük olyan magas szintre jutott, hogy egy adott dallamot akár első, második hallás után is meg tudnak jegyezni. Így remek zenei memóriát fejlesztenek, és az élőben, vagy tv-ből, rádióból hallott dallamokat rendkívüli gyorsasággal, hosszútávra jegyzik meg, ami kulcsfontosságú adalék alkalmazkodási stratégiájukhoz. (Ez, a zenész mesterség cigány kézre kerülésének történetében is meghatározó volt.)

1. kép: Örökítés

Balról: Kodoba Márton és fia: Kodoba Florin prímások

Készítette: Henics Tamás

A magyarpalatkai zenészek közvetítő, folklorizáló munkája

Magyarpalatka a mai Románia területén, azon belül is a Belső-Mezőségen elterülő kicsi, ma 1218 lelket számláló faluja. Lakossága – hasonlóan a környék falvaihoz - három nemzetiségből (román, magyar és cigány) tevődik össze. Vallásukat tekintve a románok és a cigányok ortodoxok, a magyarok reformátusok. A zenész cigányok valaha magyar anyanyelvű reformátusok voltak, mára mind anyanyelvükben, mind vallásukban a románságba integrálódtak.

„Mezőség, ez a közép-erdélyi nagytáj őrzött meg a legtöbbet az erdélyi reneszánsz és barokk örökségből, s ezt fejlesztve alakította ki a sajátos újabb erdélyi tánc- és zenestílust. A későbbi magyarországi új stílus és más idegen, polgári hatások ide csak későn jutottak el, s ezeket erős válogatással olvasztotta magába. A magyar, román, cigány és szász kultúra összefonódása, kölcsönhatása itt fokozta a legmagasabbra az erdélyi tánc- és zenekincs gazdagságát. A táncok és a táncdalok állandó csereberéje következtében a Mezőségen teljesen összemosódtak a magyar és román jellegzetességek határai, s valódi zenei és táncbéli kétnyelvűség érvényesül.”⁶

„...a Mezőségen, különösen a népi tánczene tekintetében, számottevő a közös, magyar-román dallamrepertoár, amely szemléletében eredetétől függetlenül, használat szempontjából mindkét etnikum sajátja lehet.”⁷

A palatkai zenészek egyaránt kiszolgálják saját falujuk és a környező települések magyar, román és cigány lakosait. Fejükben a zenei anyag egyrészt nemzetiségek szerint, másrészt személyekhez kötődően van jelen. Mindig tökéletesen tudták, hogy kinek, mikor és mit játsszanak. Mivel több településre jártak rendszeresen, így azok közt is hordoztak át zenei anyagot. Hajlamosak voltak „dallamalkotásra” is – azaz innen-onnan hallott nótákból újat, de legalábbis saját variánst létrehozni. A falusiaknak többnyire nem volt különösebb kifogásuk a kívülről érkező dallamokkal szemben, viszonylag könnyen befogadták, ami egységesítő hatást gyakorolt a zenei anyagra. Ezen a ponton egyesült a más tekintetben erősen elhatárolódó három különböző kulturális csoport, e fúzió által teremtdött meg a zenei „egység”.

A zenészek kezén a különböző nemzetiségek, falvak kölcsönhatása és sajátos ízlésviláguk olyan ötvözetet hozott létre, melyben nehezen különíthető el a román, a magyar és a cigány dallam, inkább csak a különböző nemzetiségi, illetve a falusi vagy városi stílussajátosságok ismerhetőek fel. „...mind a zenei mind a táncos tudásuk révén

⁶ Martin György, 1990., 434-435.o.

⁷ Pávai István, 1999., 155.o.

különböző kultúrák közvetítői, kapcsolattartói és nem utolsó sorban alkotói is.”⁸ Ez tehát erőteljes etnikus és lokális keveredést okozott „zenéjük”-ben. Az ehhez hasonló jelenségeket a külső megítélés is jól szemlélteti, miként egy magyarországi magyar ember az erdélyi zenét románnak, míg egy regáti román ember az erdélyi román zenét magyarnak ítéli. (Magyarnak tehát túl romános, románnak viszont túl magyaros az erdélyi zene.) Sárosi Bálint megállapítása szerint nem mutatható ki feltűnő stíluskülönbség az azonos területen játszó különböző nemzetiségi arányú falvak zenészeinek repertoárjában. „Vegyes lakosságú területen hosszú idő óta együtt élő két népnek zenélni tehát nem analóg eset a két nyelven beszéléssel”⁹ Zenészi sajátosság továbbá a hagyományőrző és újíító szerep egyidejűsége is.

A tánczenei dallamok közül kevésnek maradt fenn szövege, talán ezért is bír kisebb jelentőséggel lokalitásuk. A zenészek – de leginkább feleségeik – sok román és cigány szöveget ismertek, bár a dallamokat inkább személyekhez kapcsolva kódolták. A Jeles napokhoz és az Életfordulókhoz kötődő dallamok szövegét jól tudták, hiszen azt sok esetben ők maguk is énekelték.

Táncaik több falu mozgásanyagát is magukban hordozták, és mivel mindenhol nagy érdeklődéssel fogadták őket, így bizonyára követendő példaként is szolgáltak.

A nemzetiségek, a társadalmi rétegek és a különböző falvak közt húzódó kulturális idegenség határa tehát a zenészek nyomán új értelmezést kap, átrendeződik, összemosódik. A dallamok és táncok közvetítése előbb-utóbb a hagyományba való beépülést hozza maga után.

A zenei szolgáltatások alkalmai

A zenészek megrendelést kaptak a különböző bálók, táncok alkalmával, illetve bizonyos ünnepekre, jeles napok és életfordulók eseményeire. Ezeken kívül olykor előfordultak spontán szerveződő mulatságok is. A környező falvak zenei igényét is ők elégítették ki, mint ahogyan az más zenészekkel is előfordult. Egy-egy faluban több cigányzenész család is élt, akik a környező – cigányzenésszel nem rendelkező – településeket is hangsúlyos munkaterületükként tarthatták számon. A cigányzenésszel nem rendelkező falvakban többnyire működtek magyar zenészek, de nem ők voltak a

⁸ Kőnczei Csongor, 2000., 300.o.

⁹ Sárosi Bálint, 2000., 353.o.

közösség kizárólagos zenei szolgáltatói.

Ezekén kívül fontos közvetítő alkalmak a gyermekek zenés eseményei, úgymint a *kicsi tánc* (gyermekek szervezett táncalkalma), vagy a jeles napok zenés megnyilvánulásai. A jó táncosok gyermekei is közelebbi kapcsolatba kerülhettek a zenészekkel, ami erősítette a táncfolklórhoz való kötődésüket. Így a felnövő generációk énekeit, táncait, illetve ahhoz kapcsolódó szokásait nagy mértékben befolyásolhatták, a hagyomány továbbításában, alakulásában fontos szerepet kaptak, valamint erősítették lokális kapcsolataikat, presztízst és státuszt nyerve a közösségben.¹⁰

A cigányzenészek a 19-20. században tehát okkal örökölték szakmájukat. Így Magyarországon mára öt generációt, összesen hatvannyolc zenészt tartunk számon.

¹⁰ A tánctanulás hagyományos módszereiről olvashatunk Varga Sándortól:
- Táncosok és zenészek közötti kapcsolat a Mezőségen, 2007;
- Belső-mezőszéki példák a táncosok és zenészek közötti kapcsolatra, 2010;
- Gondolatok a tánctanulás hagyományos és intézményesített formáiról, 2009.

2. kép: Gyermekzenészek szocializációja

Fent: Kodoba Florin – hegedül, Radák Rémusz – brácsázik

Lent: Moldovan Emeric – brácsás, Kodoba Márton – primás, Kovács Márton „Puki” – bőgős, háttérben a fenti képen szereplő gyermekek

Forrás: Teszáry Miklós, 1986. Vajdakamarás

II.rész

Magyarpalatkai cigányzenész dinasztiák

Mind a helybeliek, mind a környező települések lakói kiemelkedően jó zenészeknek tartották a palatkaikat, melyet mi sem bizonyít jobban, mint hogy sokuknak tudták nevüket, többé-kevésbé rokoni kapcsolataikat, családi hovatartozásukat, illetve szakmai rangsorba tudták őket állítani. Így családfájuk a helyiek, illetve a tágabb lokális tér, a zenészközösség emlékezete, valamint a református anyakönyvek és a temetők fejfái alapján jól kirajzolható. A zenészeket „*cigány*”-nak nevezték a faluban, ami egyrészt arra a tényre utal, hogy a helyi cigányok szinte kizárólagosan zenészek (illetve azok hozzátartozói) voltak, másrészt társadalmi ranglétrán betöltött helyükre.

Az általunk ismert magyarpalatkai zenészek tulajdonképpen öt generációba sorolhatóak. Az *1/a,b, táblázat*ban csak a zenész mesterségű cigányok, illetve esetenként azok feleségei, lányai szerepelnek, így jól látható, hogy a negyedik generációban – azaz nagyjából az 1940-es évektől – rengeteg a zenész foglalkozású. Ezek a zenészek nem mind Magyarpalatkán működtek, de innen származtak. A harmadik és negyedik generáció ideje alatt – természetesen a generációk közti átfedésekkel – egyidejűleg öt-hat állandó banda is működött, illetve emellett (gyengébb vagy kevésbé népszerű zenészekből) alkalmi formációk is. Mára, az ötödik generáció idejére csupán egy, legfeljebb két banda tud összeállni. A mai zenészek közt is vannak harmadik és negyedik generációbeli muzsikusként, korosztályok közti átfedések, ami mindig jellemző volt. Jánosi András szerint a falusi vonószene virágzása 1930 és 1990 közé tehető.¹¹ A bandák számának alakulása is arra enged következtetni, hogy nagyjából az 1920-as évektől lehetett a vonós falusi zenére nagyobb igény. A magyar zenészek száma és igénybevétele is a negyvenes években volt a legnagyobb. Előttük feltehetőleg kevesebb cigányzenész élt Palatkán, ma pedig szintén leágazóban, átalakulóban van a kulturális igény.

¹¹ Jánosi András, 1995.

1.a,b, táblázat: Magyarpalatka cigányzenész dinasztiái¹²
a, Kodoba família

I. Generáció	II. Generáció	III. Generáció	IV. Generáció	V. Generáció
<u>Dungi Marci</u> prímás (1800-as évek második fele)	<u>Kodoba Lajos</u> "Öreg Lajos" Prímás (1800-as évek vége)	<u>1. Mácsingó György</u> "Öreg Gvurka" prímás (1903-1961)	<u>1. Kerekes György</u> "Gabonás" bőgős (1924-?) (Mezőszava)	
			<u>2. Kerekes Sándor</u> "Sándorika" kontrás	
			<u>3. Moldován Imre / Emeric</u> kontrás (1924-1994)	
			<u>4. Mácsingó Albert</u> bőgős, brácsás (1925-?)	
			<u>5. Mácsingó Ignác</u> „Kis Náci/Fénvesfogú” prímás (1929-?) (Déva)	
			<u>6. Mácsingó Lajos</u> „Duci/Ducu” kontrás (1930-?)	<u>Mácsingó Lajos</u> „Ducika” kontrás (1968-
			<u>7. Mácsingó József</u> bőgős (1933-?) (Báré)	
			<u>8. Mácsingó Márton</u> Károly „Karcsi” bőgős (1934-1992)	
			<u>9. Mácsingó György</u> "Gvurkuca" prímás (1937-1999) (Visa, Báré)	<u>1. Mácsingó György</u> bőgős (1959-
				<u>2. Mácsingó Sándor</u> „Aueu/Áju” prímás, énekes (1962-) (Kolozsvár)
				<u>3. Mácsingó Náci</u> „Kicsi Náci” prímás (1965-) (Déva)

¹² Készült: Busai Norbert, Könczei Csongor, Varga Sándor, Varró Dániel és saját adataim alapján.

10. Mácsingó Sándor
“Sándorika/Doba”
kontrás (1934-
2004)

1. Mácsingó János
Ioan *prímás*
(1965-)

2. Mácsingó Liviu
kontrás
(1967-)

3. Mácsingó Sándor
bőgős

11. Mácsingó Péter
prímás, harmonikás
(1944-) (Déva)

12. Mácsingó Berta, férje,
unokatestvére: Kovács
Márton „Puki” *bőgős*

13. Mácsingó Etelka,
férje: Antal János *zenész*

2. Kodoba Lajos
„Luika” *prímás*
(1907-1973)
(*Mezőgyéres,*
Magyarpalatka)

1. Mezei János
Kontrás, rendőr
(1932-1984)
(*Nagybánya*)

2. Kodoba Mária
„Máriska” *bőgőzött*
(1929-?)

1. Boldi János “Nelu”
bőgős
(1954-) (*Magyarpete*)

3. Kodoba Lajos / Matingo
Ludovic “Laika” *kontrás,*
bőgős
(1935-1995)

1. Matingo Ludovic
„Lajika”
Prímás
(1960-) (*Kolozsvár*)

2. Matingo Ignác
prímás, gitáros
(1962-)

3. Matingo Augustin
Călin
kontrás, harmónikás,
bőgős
(1966-) (*Báré*)

	4. <u>Kodoba Ignác</u> <u>„Bibircsók Náci”</u> <i>brácsás</i>→<i>prímás</i> (1938-1991) (Marokháza, Kolozsvár)	
	5. <u>Kodoba Márton</u> <i>prímás</i> (1941-2003) (Déva, Kolozsvár)	1. <u>Codoba Martin</u> <u>„Florin”</u> <i>prímás</i> (1977-) (Kolozsvár)
	6. <u>Kodoba Béla</u> <i>kontrás</i>→<i>prímás</i> (1944-1999)	
	7. <u>Kodoba Lőrinc</u> <i>kontrás</i>→<i>prímás</i> (1947-) (Kolozsvár, Palatka)	
	8. <u>Codoba / Demeter</u> <u>Viorica</u> <i>bőgőzött</i> (1950-)	1. <u>Demeter Sándor</u> <i>prímás, traktoros</i> (1969-)
3. <u>Kodoba Ignác „Öreg Náci”</u> <i>prímás, cimbalmos</i> (1910-1976)	1. <u>Kodoba Mari /Margit</u> (1929-?) férje: <u>Kozák</u> <u>Jenő Zsiga</u> <i>prímás</i> (1926-)	
	2. <u>Kodoba István /</u> <u>Moldovan Ștefan</u> <i>kontrás</i> (1943-)	
	3. <u>Kodoba / Moldovan</u> <u>Árpád</u> <i>bőgős</i> (1949-) (Kolozsvár)	
4. <u>Kodoba Márton</u> <u>„Kovács”</u> <i>kovács</i> (1913-1968)	1. <u>Kovács Márton „Puki”</u> <i>bőgős</i> (1941-)	1. ifj. <u>Kovács Márton /</u> <u>Covaci Mircea „Kis</u> <u>Puki”</u> <i>bőgős,</i> <i>harangozó</i> (1962-)
5. <u>Codoba Sándor</u> <u>„Puiu”</u> <i>prímás</i> (1922-1959) (Vajdakamarás)	1. <u>Kodoba Anna</u>, férje: <u>Radák Mihály „Misu”</u> (lásd: Radák család)	
6. <u>Kodoba Károly „Ica</u> <u>bácsi”</u> <i>bőgős</i> (1924-2000)	1. <u>Kodoba Károly</u> <i>bőgős, sofőr</i> (1946-1990)	

b, Radák família:

I. Generáció	II. Generáció	III. Generáció	IV. Generáció
1. <u>Radák Imre / Emeric</u> "Öreg Imre" <i>prímás</i> (19-20 sz. eleje)	1. <u>Radák Emerik „Hendri”</u> <i>brácsás</i> → <i>prímás</i> , <i>cimbalmos</i> (1908-1952) (<i>Báré</i>)	1. <u>Antal Imre</u> <i>kontrás</i> (1934-) (<i>Déva</i>)	
		2. <u>Radák Mihály „Misu”</u> <i>kontrás</i> (1938-1992) felesége: <u>Kodoba Anna</u> , <u>Kodoba Sándor</u> „ <u>Puju</u> ” lánya.	1. <u>Radac Mihai</u> „ <u>Remus</u> ” <i>kontrás</i> (1977-
		3. <u>Radák Sándor</u> <i>bőgős</i> (1939-1970)	
		4. <u>Radák János</u> <i>prímás</i> (1943-) (<i>Magyarszovát</i>) felesége a szováti <u>Szél Marci</u> lánya	
		5. <u>Radák Márton</u> <i>kontrás</i> (1950-) (<i>Déva</i>)	
	2. Anonim: <u>Radák Emerik</u> „Hendri” testvére	6. <u>Radák Béla „Kovatár”</u> <i>prímás</i> (1926- 1979) (<i>Gyulatelke</i>)	
Valószínűleg testvére: 2. „ <u>Dádi / Dádé</u> ” <i>prímás</i> (1800-as évek vége) (<i>Gyulatelke, Marokháza</i>)			

A zenészek családfáiból fontos információk olvashatók le:

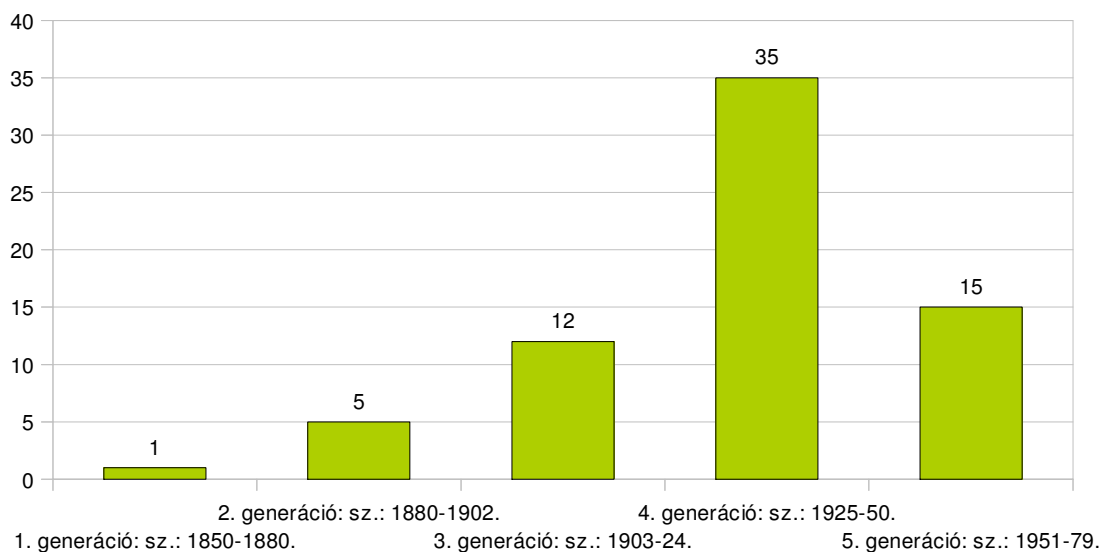
- a folyamatos mozgásaikat, költözéseiket,
- a zenész famíliákba való házassági szokásaikat,
- a zenei igényekhez való alkalmazkodást,
- illetve a létszámukat tekintve.

Költözéseik egyfajta kirajzások a zenész gócból, a cigányzenész közösségből. Egy-egy zenész ugyanazokra a településekre járt muzsikálni, ami időszakonként

cserélődhetett, de az ingázások miatt sok esetben indokolt volt az áttelepülés. A földdel, jószággal nem rendelkező cigányoknak ez nem jelentett különösebben nehézséget. El kellett nyerni egy-egy faluközösség bizalmát, alkalmazkodni kultúrájukhoz, társadalmukhoz, ami ennek a független és rugalmas csoportnak viszonylag könnyen ment. A költözések mellett szóltak a házassági szokások is. A cigányzenészek legtöbbször cigányzenész családba nősültek, ami elsősorban munkát teremtett, valamint a foglalkozás örökítésének folytonosságát, a szakmai közeget és további munkakapcsolatokat jelentett. Sok esetben muzsikált együtt a leendő férj a nő apjával vagy testvéreivel. Úgymint: Kodoba Lajosnak veje, Radák Imre „Hendri” volt a kontrása. Kodoba Ignác „Öreg Náci” az ötvenes évekig „Hendrivel”, a hatvanas évek végéig vejével – Moldován Bóri nevű lánya férjével – Kozák Zsiga budatelki születésű prímással muzsikált. Codoba Alexandru / Sándor „Puju” prímás lányát, Kodoba Annát, Radák Mihály „Misu” kontrás vette feleségül. Kodoba Márton prímás felesége egy mócsi prímás, Boca Nicodin unokája. Mácsingó György „Gyurkuca” prímás, a visai Pop Alexandru „Kovatar” (Covatăr = teknővájó) teknővájó és cigányprímás lányát, Pap Veronikát vette feleségül, aki alkalomadtán bőgőzött. 1957-től apósához Visába költözött, vele együtt muzsikáltak. Mácsingó György „Öreg Gyurka” prímás lánya, Mácsingó Berta, Kovács Márton „Puki” bőgőshöz ment feleségül. Szintén az „Öreg Gyurka” lánya, Mácsingó Etelka, egy Antal János nevű zenészhez ment feleségül...

Létszámukat illetően a következő diagram mutatja a cigányok zenész szakmához való viszonyulásának alakulását:

1. ábra: Magyarpalatkai cigányzenész generációk számaránya 1850-1979

Forrás: saját készítés

A zenész dinasztiák létszáma (mire a zenészek 15-16 éves korba lépnek) az 1940-es, '60-as évekre tetőzött.

A diagram tájékoztató jellegű, segítségével sajnos nem mutatható ki, hogy pontosan mikor volt legnagyobb a falusi zene iránti igény, ehhez nem áll rendelkezésünkre elegendő adat. Tudnunk kellene, hogy melyikőjük melyik időszakban és milyen aktivitással (milyen rendszerességgel, hány százalékos keresetkiegészítéssel) tudott profi zenészként működni.

E diagram tehát nem azt mutatja, hogy mikor mekkora igény mutatkozott zenészekre, csupán a szakma tanulásának ugrásszerű növekedését és csökkenését láttatja a cigányok közt, de az sem köthető pontos évszámokhoz. Az pedig egyáltalán nem látszik, hogy meddig tart a zenei élet csúcsa. Kérdés továbbá az is, hogy a falu és a környező települések zenei igényére milyen gyorsasággal reagál a cigány közösség, azaz, hogy a szakma tanulásának népszerűsége mennyire követi reálisan a valós foglalkoztatottságot, valamint, hogy az egyén tanulásának kezdetekor még népszerű szakma az egyén keresőképes korára mennyire marad népszerű. Fontos tehát különválasztanunk a szakma iránti igényt, és a szakma tanulásának népszerűségét, örökítésének fontosságát. Ez az örökítés nem feltétlenül jelent tudatos, hosszú távú pályatervezést, sokkal inkább egy ösztönös, szocializációs, utánzásos nevelési és tanulási forma. Nem minden esetben belenevelés, sokszor inkább belenevelődés a szülő által képviselt foglalkozásba.

A zenész keresetkiegészítés mértéke viszont fontos kérdés a szakmára való változó

mértékű igények feltérképezéséhez. Ehhez szükség volna pontos adatokra az egyes zenészek szakmai intenzitásának időszakáról.

A harmadik jelentős tény, a nem hagyományos foglalkoztatottság (külföldi turnék, magyarországi vendégszereplések, táncházak 1980-tól), minek kezdete ugyan pontos évszámhoz köthető, hatása azonban a szerzett javak, illetve az utak gyakorisága ismeretének hiányában nem mérhető fel.

Jól kiolvasható azonban a diagramból, hogy a zenész szakma tanulásának népszerűsége milyen intenzitással nőtt. Van, akit már öt-hat évesen vittek magukkal dolgozni, igaz: keresőképesse csak kamasz kortól (12-16 évesen) váltak. Az mindenesetre már kisgyermekkorban eldőlt, hogy kit tanítottak zenésznek. A zenésznek tanulók létszáma hatalmas intenzitással növekedett a húszas és ötvenes évek között, azonban mára teljesen kiveszett. (Egyetlenegy prímásnak tanul gyermeke muzsikálni.)

A diagram olvasásakor fontos figyelembe vennünk továbbá, hogy a született zenészek mennyi ideig gyakorolták / gyakorolhatták hivatásukat. Egy-egy bandában olykor három generáció is képviseltette magát. Jellemzően akár halálukig is muzsikálhattak, ellenben a ma élő zenészekre minimális az igény, közülük már nagyon kevesen játszanak, megélni pedig nagyon nehéz kizárólagosan ebből a szakmából. Aktivitásuk sem mellékes, azaz, hogy a számos zenész közül hányan vannak azok, akik egyidejűleg egyforma foglalkoztatottságnak örvendhettek. Megfigyelhetőek állandósult zenekari felállások, melyek több munkát kaptak, illetve kevésbé ismert, vagy foglalkoztatott zenészek. A zenészek számának hirtelen visszaesése, hanyatlása tehát korántsem olyan ugrásszerű, mint az az oszlopokon mutatkozik.

Munka, áttelepülés a szomszédos falvakba

A környék nagyobb cigányzenész közösségekkel rendelkező települései, azaz „zenészközpontjai”: Kolozs (Cojocna), Magyarszovát (Suatu), Mezőszopor (Soporu de Cîmpie), Magyarfráta (Frata), Nagysármás (Sărmașu), Feketelak (Lacu), Buza (Buza), Cege (Țaga), Szék (Sic), Bonchida (Bonțida), Visa (Vișea).

A palatkai zenészek rendszeresen jártak Mezőkeszübe (Chesău) (magyar többségű falu), Mezőgyéresre (Ghirișu Român) (román többségű falu), Visába (magyar többségű falu), Magyarszovátra (magyar többségű falu), Mocsra (Mociu) (román többségű falu) és Vajdakamarásra (Vaida-Cămaras) (magyar többségű falu), de hívták őket Apahidára (Apahida) (román többségű falu) lakodalmakra, Marokházára (Tăușeni) (román

többségű falu), Kötelendre (Gădălin) (román többségű falu), Magyarpetébe (Petea) (román többségű falu), Mezőszavába (Sava) (román többségű falu), Légenbe (Legii) (román többségű falu) és Botházára (Boteni) (román többségű falu) is. Magyarkájánban (Căianu) (román többségű falu) románok kínáltak nekik munkalehetőséget, Kodoba Ignác pedig több ízben járt Fejérden (Feiurdeni), a Borsa völgyében.

Az általuk gyakran kiszolgált – kb. 40 km-es körzetben lévő – falvak csoportja rajzolja ki a Belső-Mezőséget, ami a környező Nyugat-, Észak-, Kelet- és Dél-Mezőségtől eltérő kulturális jegyeket mutat. Ezek megfigyelhetők az azonos tánc típusokban, tánc- és tánczenei stílusokban, illetve a táncrend felépítésének hasonlóságában.

Amint azt már említettem, a harmadik – egyben legnagyobb létszámú – generáció tagjaiból többen költöztek át környező nagy zenészközpontokba, vagy gazdagabb településekre, főként Báréba (Bărai) (román többségű falu) és Magyarszovátra, ott folytatva zenész pályájukat. Mácsingó Gyurka „Gyurkuca” Visába nősült, de átköltözött a gazdagabb Báréba, ahol több munkalehetőség ígérkezett. Így a Mácsingó család leszármazott zenészei részben már báréi muzsikások. A palatkaiak közül többen laknak / laktak (hosszabb-rövidebb ideig) Kolozsváron, illetve élnek / éltek közülük Gyulatelkén, Mezőszaván, Visában, Báréban, Vajdakamaráson, Mezőgyéresen, Nagybányán, sőt Déván is. Az áttelepülések oka lehet a nősülés, a zenész munkalehetőségek, illetve a nem zenész munkalehetőségek, amelyek mellett akár helyben, akár Palatkán (és annak körzetében) tudtak járni muzsikálni.

A következő térképen megfigyelhető a magyarpalatkai zenészek munkaterülete, azaz piaca, illetve áttelepüléseik. A zenész központokat vastag településnevek, a magyarpalatkai cigányzenészek munkaadóit dőlt betűs településnevek, az általuk leggyakrabban kiszolgált, a hétvégi táncukat rendszeresen velük muzsikáltató közösségeket aláhúzott településnevek, az áttelepüléseket piros településnevek, a környékbeli vásárvárosokat zöld településnevek jelölik. A településnevek melletti kördiagramok a közösség nemzetiségi összetételét jelzik, 1941-es statisztikai adatok alapján¹³ (kék: román, piros: magyar, zöld: cigány, egyéb).

1. térkép: A magyarpalatkai zenészek munkaterülete a 20. században

¹³ Varga E. Árpád, é.n.

Forrás: saját készítés

A palatkaiak által kiszolgált kisebb falvakban ritkán muzsikált más zenekar, saját zenekaruk pedig jóformán nem volt. A zenészközpontok hatósugarának periferiájára eső településekre gyakran több (különböző származású) zenekar is járt. A térképről jól kiolvasható, hogy Palatkától minden zenészközpont távolabb található, mint azok egymástól (mivel Báréba is palatkaiak települtek át). Ez arra enged következtetni, hogy a környékben ők muzsikáltak a legnagyobb körzetben, ők voltak a legnépszerűbbek. Körzetük határát nagyjából a szomszédos zenész-központok jelzik. Az általuk leggyakrabban látogatott települések java magyar, a ritkábban kiszolgált lakossága túlnyomó részben román többségű. Déva és Brassó nem szerepel a térképen, oda mezőgazdasági idénymunkára mentek néhányan, majd mikor zenészként is kaptak munkát, többen is áttelepültek. Sajnos arról nincs elegendő mennyiségű adatunk, hogy az egyes falvakban milyen arányúak voltak a román-magyar megrendelések. A Mezőség úthálózata is csupán mai adatokból rajzolható ki, de az nem szolgált befolyásoló tényezőként a foglalkoztatottságot illetően. Sok esetben gyalog, vagy szekérrel jártak át a körzet más településeire.

Jól látható tehát, hogy a magyarpalatkai zenészek óriási foglalkoztatottságnak örvehdhettek a 20. században, hiszen mind térben, mind időben komoly nyomot hagytak maguk után. Nem ők azonban az egyetlenek, a Kárpát-medencében ugyanis számtalan

ilyen dinasztia működött. Mára azonban a világot behálózó globalizációs és modernizációs folyamatoknak köszönhetően - mindennemű rugalmasságuk és alkalmazkodóképességük ellenére - létszámuk minimálisra csökkent, a zenész szakma egyfajta státuszváltáson ment keresztül. A modernizálódás során a zene egyre inkább elgépiesedik, az urbanizáció révén felbomló és előregedő faluközösségek már egyébként sem foglalkoztatják a zenészeket. A folklór anyag a revival-mozgalom részeként azonban hagyományőrző státuszban, színpadon, esetleg táncházakban tovább él. Ez ad ma munkát a még aktív zenészeknek, erősíti a lokális dialektust, kultúrát és identitást, készíti a legifjabb generációkat a hagyományos zene- és táncfolklór tanulására.

Mellékletek

3. A zenész mesterség cigány kézre kerülésének rövid története

A cigányok zenélésre való hajlamát már egy 1782-ben II. József által fogalmazott rendelet is bizonyítja, miszerint zenét nem gyakorolhatnak, mielőtt a mezőn dolgukat el nem végezték. Az ez évi összeírások szerint a Magyarországon élő 43.787 cigányból 1.582 zenész foglalkozású.

Az eleinte vándorló, falvak szélén rövidebb-hosszabb időkre letelepedő kézműves mesterségek mellett (úgy mint: patlókovács, szegkovács, fegyverkovács, puskaporkészítő, tűzmester, golyóöntő, kolompár, üstfoltozó, teknővájó, vályogvető, valamint gyűrű-, doromb-, kés-, pecsétnyomó-, tű-készítő) olykor zenélni is tudó cigányok könnyen elsajátították az adott falu zenei anyagát. A zenészek a legkorábbi hullámban érkezett magyarcigányok csoportjából kerültek ki. Ők Mária Terézia és II. József korától nagy nevű cigánybandákkal képviseltették magukat. Ekkor már elismert primás volt Cinka Panna, továbbá ismert volt Bihari János és Lavotta János is.

Már ekkor sem sajátjukat, hanem munkaadó környezetük zenéjét játszották. Nyelvükben pedig a művészet jelölésére nincsenek főnevek, mely tény szorosan összefügg azzal, hogy több évezredes múltjuk során sohasem alkottak nemzeti, politikai, gazdasági egységet, kulturálisan pedig mindig más nemzetek életterébe szorultak. Ez a feltételek nélküli alkalmazkodás az egyik támpillére a cigányok zenésszé válásának.

A cigányzenészek a 16. századi említésektől (török cigányrabszolga-tartás) egészen a mai napig

elkülönülve élnek a többi cigánytól. Kezdetben másodlagos megélhetési forrásként értelmezhető a zenélés, egészen a 18. század végéig. Az ez időből való összeírások szerint is gyakori a többféle foglalkozás együttes gyakorlása (például: kovács-zenész, zenész-lókereskedő...). A század végére megsokasodik a cigányzenekarok száma a városokban, valamint énekmondókként is járták az országot. A vándorzenészeknek akkoriban nem volt elegendő éneküket kísérni, emellett táncolással, alakoskodással, medvetáncoltatással is szórakoztatniuk kellett közönségüket. Ez a zenész-szórakoztató foglalkozás talán a hajdani udvaribolond utóda. Így az urak, illetve a szórakozó közönség akár megalázó szerepbe is taszíthatta a zenész cigányokat, akik ezt – a magyar mentalitással ellentétben – jól tűrték. Ez a vizsgálat szempontjából szintén fontos tulajdonsága a cigány nemzetiségnek.

Czegei Vass László 1716-ban először tesz említést cigányzenészeiről falusi kocsmában. Ezek szerint szinte egyidejűleg az úri rétegekkel a falusi lakosság körében is megjelennek a cigány zenészek. Az 1782. év magyarországi statisztikája 1582 magyarországi cigányzenészeiről tudósít.

A reformáció után az egyház még nagyobb ellenszenvvel viseltetik a táncos szórakozás iránt, egyenesen véteknek nevezi azt. Ez természetesen a társadalom kritikáját is magával vonja, tisztességtelen foglalkozássá vált a szórakoztató-zenész mesterség. A cigányok törvényektől és szabályoktól való merev elzárkózása és ellenállása szabad utat ad a tiltott muzsikálás, táncolás, mulatozás folytatásának. Az egyház haragja sem érdekli őket, hiszen kevesen vallásosak – nem vonhatóak felelősségre – valamint környezetükből még így is kiemelkedést jelent, és utat nyit a társadalomba való beilleszkedéshez. Ez is bizonyára hozzájárul ahhoz, hogy e szakma még erőteljesebben a cigányok kezébe kerüljön. A 18. század végére a cigányok számára a legvonzóbb foglalkozás tehát a zenész mesterség lett. Rátermettségük, tehetségük alkatuknak, alkalmazkodó képességüknek, és a szakma nemzedékeken át tartó öröklődésének is köszönhető. Elsősorban nem alkotó, hanem előadói készségükkel tűnnek ki a zenészek sorából.

Az uraknál dolgozó zenészeknek a német, olasz, francia, lengyel és magyar repertoárt egyaránt ismerniük kellett, ezen kívül nyilvános szórakozóhelyeken is teret kaptak, úgy a nagyobb városok vendéglőiben, mint a falusi kocsmákban.

Mária Terézia és II. József katonatoborzásaihoz kapcsolódik a verbunk (a német werbung) kialakulása. A zenével táncba csábított legények toborzása a nép által korábban ismert zenéssel és táncokkal történt. Mára a verbunkos szó nem csupán egy táncot jelöl, hanem egy teljes zenei korszakot is (1800-1860), mely nevet a zenetörténet később kezdett használni. A tánchoz tartozó kísérőzenét általában a toborzó egységekhez rendelt cigányzenészek játszották. Így az az ő kezükön szólalt meg először, s ez által ők váltak e zenei korszak képviselőivé. Akkor kapcsolódott be a legtöbb cigányzenész magyar zenei hagyományunkba, mikor az a legtöbb idegen elemet olvasztotta magába. Ebben az időben kétféle nemzetiségű zenész jellemezte hazánkat: a javarészt népzenei muzsikáló cigány, és a főúri szolgálatban, templomban, színházban, szimfonikus zenekarban játszó német, vagy cseh zenészek. Ezen német együttesek mintáját követte a cigányegyüttes a több szólam megszólaltatásával, illetve a nyugat-európai ízlésű harmonizálást követő dallamszerkesztéssel. Tehát a zenei hagyományba való beilleszkedéshez feltétlenül szükséges volt a versenytársaktól való tanulás, azok repertoárjának átvétele, bővítése. Remek zenei memóriájuk miatt sem volt szükségük a kottára (és a kottaolvasás tudományára), valamint hamar tanultak, minden újdonság gyorsan kezükre került. A kotta mellőzése felszabadítja a játékos figyelmét, valamint teret ad előadói készségének kibontakoztatására, ami nagy előnyt jelent riválisaival szemben. Kitűnnek továbbá játékok furgeségével, hatásvadász előadói készségükkel, valamint közönségük igényének és ízlésének gyors felmérésével, mely egyfajta jó emberismerő készséget feltételez.

Már a 18. században tisztán beszéltek magyarul, a század végére pedig a zenész mesterség vált a cigányok legrangosabb foglalkozásává.

A '48-49-es szabadságharc szintén nagy diadalt jelentett a cigányzenészek számára. Elsősorban verbuváló, vagy katonazenészként kerültek a bandériumokba. Minden honvéd zászlóaljnak megvolt a maga cigányzenekara, amely a csata idején lelkesítette, pihenőidőben pedig szórakoztatta őket. De nem csupán a csatamezőkön, az országgyűléseken is részt vettek, uraik kísérijeként. A szabadságharc után pedig az ő hegedűiken szólalt meg az elvesztett szabadság fájdalma, ők lettek a magyarok vigaszadói. Ezek a helyzetek is érvényesülési, pénzkereseti lehetőségként szerepeltek életükben. A 19-20. század fordulóján már szinte minden faluban volt egy, vagy akár több cigányzenekar, akiknek nem csupán a parasztok, de a magasabb társadalmi rétegek igényeit is ki kellett tudni szolgálni. Így a cigányzenészek közvetítésével a parasztsághoz is folyamatosan áramlott az urak zenéjéből, táncaiból. Erdélyben a cigányzenekarok korszaka előtt is nagy számban működő falusi cigányzenészeknek több lehetőségük volt arra, hogy a korábbi hagyományt a verbunkos korszak átfomáló hatása után is folytathassák. Székelyföld egy részén például századunkig fennmaradt az egyszólamú, illetve bordunkíséretes zenélés. Az erdélyi Mezőségen és Kalotaszegen pedig olyan háromtagú – hegedűsből, (leginkább brácsán játszó) kontrásból és bőgősből álló – cigánybandák alakultak, melyek ugyan harmonizált zenét játszottak, de harmonizálásuk nem az úgynevezett funkciós, bécsi stílust követte, hanem annál egyszerűbb: a korábbi, modális harmonizáláshoz hasonlított. Ezáltal lehetővé vált, hogy régies, akár pentaton dallamokat is emezek stílusához illő módon játszhasanak. Ugyanezek a falusi cigánybandák a tánczenei rögtönzés eszközeit és stílusát jobban megőrizték, mint a fentebb ismertetett vonós-cimbalmos cigányzenekarok.

A kiegyezés utáni időszakban a dzsentrivé váló nemesség, a városi hivatalnokréteg és a polgárság zenészeivé lettek a cigányok. Ez volt a választóvíz a városi és a falusi cigányzenész között. Repertoárjukban is hatalmas különbségek kezdtek kialakulni. A városi zenészek repertoárja és játékmódja egyre távolodik a magyartól is, a verbunkos stílustól. Magyar-nótákat, keringőket, operett slágereket játszottak, melyek szintén a külső – az úri világ zenei ízlését tükröző – igényeknek voltak köszönhetőek.¹⁴

Horty idejében a falusi cigányságnak nem volt lehetősége állandó munkavégzésre. Így a napszámos munka, a kézműves foglalkozások és a zenélés volt a legjellemzőbb megélhetési forrásuk.¹⁵ A második világháború alatt gyűlölet övezte őket. Hitler megsemmisítő táboraiiban több százezrével ölték meg a cigányokat, ugyanakkor azonban romantizált képet alkottak róluk, érzékinek, szabadságszeretőnek és polgárlatlannak idealizálva.¹⁶

Az 1945. évi változás a cigányoknak az életben maradáást, a megsemmisítéstől való megmenekülést hozta meg. Gazdasági téren azonban nagyon súlyos veszteségeket szenvedtek. A korábbi fogyasztó rétegek eltűnése révén megszűnt a nagy múltú muzsikusi foglalkozás piaca, és a többi tradicionális foglalkozás maradványai is eltűntek. Ezzel a cigányság hatalmas, keményen megszenvedett történelmi tőkéje semmisült meg. Az 1945 tavaszán megkezdődött földosztás eltörölte a földbirtokos osztály gazdasági és politikai uralmát. A szegényparasztoknak és a mezőgazdasági nincsteleneknek adtak földet, a cigányoknak nem. Többségük nem is igényelte, de általában azok a cigányok sem kaptak, akik kérték, noha azelőtt a teljes cigányságnak harmadánál nagyobb része mezőgazdasági idénymunkából tartotta fenn magát.

Az 1950-60-as évek proletarizálódása a cigányzenészek lesüllyedését vonta maga után. Egy 1968-

¹⁴ Sárosi Bálint, 1971.

¹⁵ Bódi Zsuzsanna, 2001.

¹⁶ Sárosi Bálint, 1971.

as kimutatás szerint a foglalkoztatott cigányzenészek száma 3670 volt, amely mellé Sárosi Bálint becslése szerint körülbelül ugyanennyi mellékfoglalkozású cigányzenész társítható.¹⁷

A '60-as évek hivatásos cigányzenészei a népzene mellett muzsikáltak népies műdalokat, magyar nótákat, operett-részleteket, operaslágereket, klasszikus zenekari műveket átforgatva saját hangszerösszetételükre, valamint az aktuális tánczenei slágereket.¹⁸ Sokoldalú repertoárjukkal megpróbálták minél több munkalehetőséget kiaknázni. A táncegyüttesek kíséretének divatba jöttével pedig újabb kapuk nyíltak számukra. Ez a repertoár a második világháború után, a szocializmus évtizedeiben is fennmaradt – kisebb városokban, falvakban a cigányzenekar kínálta az egyetlen szórakozási lehetőséget. A kommunista állam egy merész lépéssel oldotta meg a cigánykérdést: kijelentette, hogy Magyarországon ilyen nem létezik. Nem illett többé cigányproblémával foglalkozni. Munkát kaptak ők is, mint bármelyik más magyar állampolgár, megélhetésük biztosítva volt. Mint önálló kultúrával rendelkező népet azonban nem ismerték el, átlagos magyar, szocialista állampolgárnak tekintették őket. A cigányok közül a zenészek azonban más elbírálás alá estek. Kivételezettként jártak a világot, a hetvenes években is könnyedén kaptak vízumot bárhová, akár nyugatra: az USA-ba, NSZK-ba, Szovjetunióba, Franciaországba is. Ők voltak az ország „reklámbereirei”. Terjesztették kultúránk e szeletét, melyet sok helyen tévesen magyar népzeneként ismertek meg.¹⁹ Külföldön jól kerestek, Magyarország valutakészletének jelentős részét ők hozták haza. Az 1950-es évek közepe-, vége táján általános volt az ÁFÉSZ népi zenekaraként, vagy vendéglői zenészeként muzsikálni, annak táncegyüttesét kíséreni, államilag finanszírozott, hivatásos zenekarként működni. Az OSZK (Országos Szórakoztató Központ) mai napig „munkaügyi központként” működő egységként irányította a cigányzenészek munkáját. Minden vendéglátóipari egység köteles volt cigányzenészeket fizetni, melyet az OSZK irányított. A két intézmény együttműködése révén páratlan érdekvédelemben részesültek a zenészek, hatalmas teret kapott az éttermi „cigányzene”, illetve általában véve a cigányzenészek. A hat napos munkahét idejében a szombatot szabadnapnak kapták, mivel akkoriban ez volt a lakodalmakra alkalmas nap. Iskolázottságukat tekintve szintén igyekeztek helytállni: akik tehették főiskolai, akadémiai végzettséget szereztek.²⁰

Az 1989-90-es rendszerváltás véget vetett ennek. A cigányzenészek kezdtek kiszorulni az éttermekből, amint azokból egyre több magánkézre került. Már nem védte őket az ÁFÉSZ, de a zenei igények is megváltoztak. Helyükbe billentyűs-énekes-dobos, vagy más felállású, kis létszámú zenekarok léptek, akik a beat, rock, disco irányzatokat is meg tudták szólaltatni.²¹ Sokan alkalmazkodtak ehhez a stílusirányzathoz, de alapvetően túl gyors arculatváltás volt ez számukra, a több generációs tradícióval még nekik is nehéz volt szakítaniuk. Az 1970-es évektől kibontakozó tánc ház-mozgalom pedig eddigre már annyi revival zenészt bocsátott ki, hogy a cigányzenekarok léte a táncegyüttes-kíséretben is bizonytalanná vált, avagy kezdett megszűnni.²² Az erdélyi cigánybandák váltak elsődleges mintájává a revival zenészeknek, miközben a cigányzenekarok a magyarországi falvakból csekély kivétellel szép lassan kipusztultak. A számban ugyancsak erősen megritkult városi cigányzenekarokat pedig magyar érdekességként már inkább csak a külföldi turisták hallgatták. A rendszerváltást követően több ezer cigányzenész maradt munka nélkül. Ez tehát az első és talán egyetlen pont, ahol a hatalmas rugalmassággal és alkalmazkodóképességgel bíró

¹⁷ Kemény István, 2000.

¹⁸ Vannai László, 2007.

¹⁹ Baranyi Béla, 2002.

²⁰ Vannai László, 2007.

²¹ Retkes Attila, 2004.

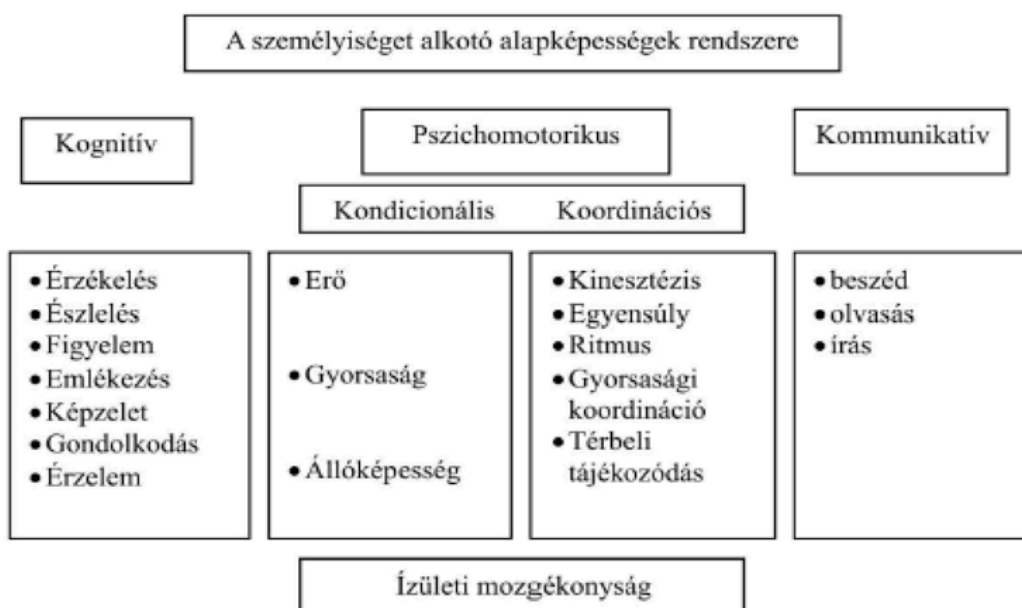
²² Vannai László, 2007.

nemzetiség kudarcot vallott.

Mára – úgy falun, mint városon – egyre több cigányzenész kényszerült más megélhetési forrást keresni. Probléma mutatkozik szakértelmük hiányában, hiszen generációkon át csak a zenész szakmát örökölték, sem eszközrendszerük, sem rálátásuk, iskolázottságuk pláne nincs máshoz. Mindennek ellenére azért ma is rengeteg a fiatal tehetség, akik közül egyre többen a klasszikus zene, vagy a dzsessz felé, avagy éttermi zenész múltú családból a magyar népzenei revival felé fordulnak. A cigányok zenész szakmai orientálódása feltehetőleg jó ideig nem fog megszűnni, hiszen rengeteg dinasztia generációkon át örököltette szakmáját, legfeljebb az más és más műfajokba fog áthajlani.

4. Motoros képességek

"Motoros képességen a mozgástevékenységek öröklött (velünk született) és szerzett (a születés után kialakított) összetevőit értjük. A motoros képességek két nagy csoportját különböztetjük meg, a koordinációs képességeket és a kondicionális képességeket. Azokat a mozgástulajdonságokat, teljesítmény-összetevőket soroljuk ide, amelyek az egyedfejlődés során – az öröklött és született meghatározottság függvényében – egy bizonyos határon belül a környezeti hatások változásával együtt fejlődnek, illetve tudatosan és tervszerűen alkalmazott ingerekkel (edzéssel) fejleszthetők. ... A motoros képességek egy komplett rendszerben jelennek meg, amit cselekvésnek nevezünk. A cselekvésben olyan további összetevők fejtik ki hatásukat, mint pszichikai tényezők, élettani tényezők és egyéb környezeti tényezők. A cselekvésben tehát egyszerre integrálódnak biológiai, pszichológiai és szociális tartalmak, melyek végső soron az egyén

személyiségének termékei. ...

ábra: A személyiséget alkotó alapképességek rendszere²³

A mozgástanulás lényegében nem más, mint a környezeti körülmények hatására létrejövő viselkedésváltozás (cselekvés), amely gyakorlás révén az egyéni tapasztalás hatására jön létre. Pontosabban a motoros tanulás olyan tevékenység, ahol a cselekvések, cselekvéssorok elsajátításával új mozgásismerethez „mozgáskészség” jutunk el, illetve a korábban szerzett mozgásismeretünket

²³ Király–Szakály, 2011., 120.o.

(magatartásformát) magasabb színvonalra emeljük. Mindez a cselekvés és a megismerés kölcsönhatásaként jön létre, amely olyan elemeket tartalmaz, mint mozgáskészségek kialakítása, finomítása, megszilárdítása, alkalmazása és megtartása....

A mozgásos teljesítményben kiemelt szerepet tulajdonítunk a mozgásügyességnek, mint komplex koordinációs képességnek, amelynek az eredménye mindig valamilyen speciális tevékenységben jelenik meg. Ennek megfelelően beszélünk például ügyes sízőről, táncosról vagy teniszezőről,...

A magatartás-koordináció: az állandóan változó környezethez történő alkalmazkodásunkat, viselkedésünket, illetve cselekvéseink összességének eredményességét teszik lehetővé. Például: idő- és térbeli tájékozódó képesség, komplex reakcióképesség, szituációhoz való alkalmazkodási képesség, időzítő érzék és döntési képesség.

A mozgáskoordináció Nádori²⁴ meghatározásával élve egy adott technika kivitelezése során megjelenő mozgásfázisok dinamikus impulzusainak – egymást követő izom-összehúzódásoknak – egymáshoz rendezése, összekapcsolása, más szóval szabályozása.” (Polgár Tibor – Szatmári Zoltán, 2011.)

Felhasznált irodalom:

- Jánosi András szerk: Magyarpalatkai népzene, Kodoba Béla és bandája Cd-lemez borítójának ismertető szövege, (BaSys Music, Switzerland, 1995.)
- Király Tibor–Szakály Zsolt: Mozgásfejlődés és a motorikus képességek fejlesztése gyermekkorban. (Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2011.)
- Könczei Csongor: A zenei és táncbéli improvizálás összefüggései „Táncoló muzsikuskok” in: Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 8. Szerk.: Czégény Dóra, Keszeg Vilmos (Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2000.)
- Könczei Csongor: Hogyan lett a Kodobákból Codoba? Másodlagos identitásváltások egy mezősi cigánymuzsikusk családnál (Műhelytanulmányok a romániai kisebbségekről, Nr.25. ISPMN Cluj-Napoca, 2009.)
- Martin György: Magyar táncdialektusok; in: Magyar Néprajz VI. Népzene, néptánc, népi játék (Akadémiai Kiadó Budapest, 1990.)
- Nádori László: Az edzés elmélete és módszertana (Sport, Budapest, 1991.)
- Pávai István: A népi és a nemzeti kultúra viszonyának néhány zenei vetülete Erdélyben in: Népzenei tanulmányok, Kriza könyvek 3.; (Kriza János Néprajzi Társaság Kolozsvár, 1999.)
- Sárosi Bálint: A hangszeres magyar népzene (Püski Kiadó Budapest, 1996.)
- Sárosi Bálint: Egy többnyelvű cigányzenekar Erdélyben. In.: A magyar népi tánczene

²⁴ Nádori, 1991.

szerk: Virágvölgyi Márta – Pávai István (Planétás kiadó, Bp., 2000. 353.o.)

- Varga Sándor: Táncosok és zenészek közötti kapcsolat a Mezőségen. In Barna Gábor - Csonka-Takács Eszter - Varga Sándor (szerk.) Táncagyomány: átadás és átvétel. SZTE Néprajzi és Kulturális Antropológiai Tanszék, Szeged, 2007.
 - Varga Sándor: Gondolatok a tánctanulás hagyományos és intézményesített formáiról (in: Folkszemle, 2009., http://www.folkradio.hu/folkszemle/varga_tancutanulas/index.php; 2014.01.20. 16:59)
 - Varga Sándor: Belső-mezőszéki példák a táncosok és zenészek közötti kapcsolatra (in: Folkszemle, 2010. október. http://www.folkradio.hu/folkszemle/varga_tancoszeneszkapcsolat/)
-